Η αρχή του Πρωτέα χάνεται στα βάθη των αιώνων. Το όνομά του άλλωστε έχει να κάνει με «τον πρώτο», αυτόν πριν από τον οποίο άλλος δεν υπήρχε, αυτόν που δημιουργήθηκε από το νερό. Βρέθηκε στην Παλλήνη της Χαλκιδικής τον καιρό που ο Κάδμος, σταλμένος από τον πατέρα του, τριγύριζε δω και κει μάταια προσπαθώντας να βρει την αδελφή του, Ευρώπη, που είχε κλέψει ο μεταμορφωμένος σε ταύρο Δίας.

Ο βασιλιάς της περιοχής, Κλίτος, τον συμπάθησε, του έδωσε την κόρη του, Χρυσονόη, για σύζυγο και τον βοήθησε να στήσει βασίλειο στην Βισαλτία της Θράκης. Ο Πρωτέας απέκτησε γιους τον Τηλέγονο και τον Πολύγονο (ή Τμώλο) που όμως σκοτώθηκαν σε μονομαχία από τον Ηρακλή, όταν ο ημίθεος πέρασε από εκεί. Βέβαια, ανάμεσα στον Κάδμο, στου οποίου την εποχή υποτίθεται ότι έδρασε ο Πρωτέας, και στην εποχή του Ηρακλή, μεσολαβούν πάνω από 350 χρόνια αλλά αυτό στη μυθολογία δεν παίζει κανένα ρόλο. Βυθισμένος στη λύπη από τον χαμό των παιδιών του, ο Πρωτέας ρίχτηκε στην θάλασσα να πνιγεί. Οι θεοί δεν το ήθελαν αυτό. Ο Πρωτέας έγινε θαλάσσιος θεός, που μπορούσε να αλλάζει μορφή, όποτε ήθελε. Θα γινόταν υπηρέτης του Ποσειδώνα, φύλακας των κοπαδιών από θαλάσσια ζώα και μάντης που ποτέ δε λάθευε. Θεωρήθηκε ένας από τους τρεις «Γέροντες της θάλασσας» (ο Νηρέας και ο Φόρκυς οι άλλοι δύο), προστάτης των ναυτικών που «ποτέ δεν έκλαιγε, ποτέ δεν γελούσε». Η τοποθεσία, στην οποία προτιμούσε να ζει, ήταν το νησάκι Φάρος, κοντά στις ακτές της Αιγύπτου.

Ο Πρωτέας του Ομήρου

Όταν, μετά την άλωση της Τροίας, ο Μενέλαος επιχειρούσε να γυρίσει με την Ωραία Ελένη στη Σπάρτη, έπεσε σε τρικυμία. Τα κύματα, όπως διηγείται ο Όμηρος στην Οδύσσεια (δ 351 -570), τον έριξαν στο νησί Φάρος, μια ανάσα από την Αίγυπτο. Τυραννιόταν είκοσι μέρες εκεί ώσπου τον βρήκε η Ειδοθέα, η κόρη του Πρωτέα (με το ίδιο όνομα υπήρχε και αδελφή του Κάδμου), που τον λυπήθηκε και θέλησε να τον βοηθήσει. Ο πατέρας της είχε μαγικές και μαντικές δυνάμεις. Αν τον ακινητοποιούσαν, θα μπορούσε να τους ενημερώσει για το τι συνέβη στους άλλους αρχηγούς, να τους εξηγήσει τι έπρεπε να κάνουν για να γλιτώσουν και να τους πει, τι τους περιμένει στο μέλλον. Η ίδια τον καθοδήγησε στο τι έπρεπε να κάνει για να μπορέσει να ακινητοποιήσει τον γέροντα, βούτηξε στη θάλασσα κι επέστρεψε φέρνοντας τέσσερα τομάρια φώκιας.

Ο Μενέλαος διάλεξε τρεις από τους συντρόφους του, φόρεσαν κι αυτός κι εκείνοι τα τομάρια φώκιας και περίμεναν. Όταν μεσημέριασε, από την θάλασσα άρχισαν να βγαίνουν φώκιες και να ξαπλώνουν στην ακτή. Ο Μενέλαος και οι δικοί του ξάπλωσαν ανάμεσά τους. Μετά, ήρθε κι ο γέρο Πρωτέας. Μέτρησε τις φώκιες, μαζί και τον Μενέλαο με τους άνδρες του καθώς τους πέρασε κι αυτούς για φώκιες και ξάπλωσε στον ήλιο. Σε λίγο, τον πήρε ο ύπνος. Ο Μενέλαος και οι δικοί του όρμησαν να τον ακινητοποιήσουν. Τον άρπαξαν και τον κρατούσαν σφιχτά αλλά ο Πρωτέας, με το που ξύπνησε, μεταμορφώθηκε σε λιοντάρι. Ο Μενέλαος και οι άνδρες του συνέχισαν να τον κρατούν. Μεταμορφώθηκε σε αγριογούρουνο, τίγρη, νερό, δέντρο. Οι άνδρες με τίποτα δεν τον άφηναν. Απόκαμε και τα παράτησε, ρωτώντας τον Μενέλαο, τι ήθελε να μάθει. Ο Μενέλαος ζήτησε να πληροφορηθεί, τι χρειαζόταν να κάνει για να μπορέσει να γυρίσει στη Σπάρτη. Ο Πρωτέας του είπε πως έπρεπε να βγει στην Αίγυπτο, να ανέβει τον Νείλο και να θυσιάσει εκατό βόδια στους θεούς, οπότε αυτοί θα του έδειχναν τον δρόμο του γυρισμού.

Ο Μενέλαος δεν άντεξε στον πειρασμό και ρώτησε να μάθει, τι γινόταν με τους άλλους ηγέτες που πολέμησαν στην Τροία. Έτσι, έμαθε ότι τον Αίαντα τον είχαν πνίξει ο Ποσειδώνας και η Αθηνά, όταν υπερηφανεύτηκε ότι γλίτωσε σε πείσμα των θεών. Κι ότι τον αδελφό του, τον Αγαμέμνονα, τον είχε δολοφονήσει ο Αίγισθος. Κι ακόμα, ότι ο Οδυσσέας κρατιόταν από την Καλυψώ και παρά τη θέλησή του σε ένα νησί. Κι όσο για τον ίδιο τον Μενέλαο, ο Πρωτέας του προφήτεψε ότι θα κατέληγε στα Ηλύσια Πεδία καθώς, ως σύζυγος της Ελένης, ήταν γαμπρός του Δία.

(τελευταία επεξεργασία, 14 Οκτωβρίου 2020)